

BAKİ SLAVYAN UNIVERSİTETİ

HUMANİTAR ELMLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Ali məktəblərərası
elmi məqalələri təcmuəsi

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ИЗУЧЕНИЯ
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК
Межвузовский сборник
научных статей

THE ACTUAL PROBLEMS
OF STUDY
OF HUMANITIES

Interuniversity collection
of scientific articles

Bakı
2007

Redaksiya heyəti:

ped. elm. dok., prof. Abbasov A.N., filol. elm. dok., prof. Ağayev Z.A., tarix elm. dok., prof. İbrahimli F.F., ped. elm. dok., prof. Əhmədov B.Ə., filol. elm. dok., prof. Hacıyev A.A., filol. elm. dok., prof. Məmmədli A.M., filol. elm. dok., prof. Qocayev M.Q., fəlsəfə elm. dok., prof. Məmmədov C.R., psixol. elm. dok. prof. Novruzlu İ.M., filol. elm. nam. Carçiyeva İ.M., ped. elm. nam., dos. Alxasov Y.K., filol. elm. nam., dos. Məmmədov N.Ş., ped. elm. nam., dos. Səmədov O.Ə.

Buraxılışa məsul: filologiya elmləri doktoru, prof. Cəfərov T.H.

Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. IV buraxılış. – Bakı: Mütərcim, 2007. – 312 səh.

Elmi məqalələr məcmuəsi 1997-ci ildən nəşr olunur. Məcmuəyə dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, psixologiya, fəlsəfə, pedaqogika və ixtimai elmlərin aktual problemlərinə dair məqalələr daxil edilmişdir.

Редакционная коллегия:

док. пед. в., проф. Аббасов А.Н., док. филол. и., проф. Агаев З.А., док. ист. и., проф. Ибрагимли Ф.Ф., док. пед. и., проф. Ахмедов Б.А., док. филол. и., проф. Гаджиев А.А., док. филол. и., проф. Мамедли А.М., док. филол. и., проф. Коджаев М.К., док. филос. и., проф. Мамедов Дж.Р., док. психол. и., проф. Новрузлу И.М., канд. фил. и. Джарчнева И.М., канд. пед. и., доц. Алхасов Я.К., канд. фил. и., доц. Мамедов Н.Ш., канд. пед. и., доц. Самедов О.А.

Ответственный за выпуск: доктор филологических наук, проф. Джапаров Т.Г.

Актуальные проблемы изучения гуманитарных наук. Межвузовский сборник научных статей. IV выпуск. – Баку: Мутарджим, 2007. – 312 стр.

Данный сборник научных статей издается с 1997 года. В сборник входят статьи по актуальным проблемам языкоznания, литературоведения, психологии, философии, педагогики и общественных наук.

Editorial board:

Doc. of ped. sciences, prof. Abbasov A.N.; doc. of philol. sciences, prof. Agayev Z.A., doc. of hist. sciences, prof. İbrahimli F.F., doc. of ped. sciences, prof. Ahmedov B.A., doc. of philol. sciences, prof. Hadjiyev A.A., doc. of philol. sciences, prof. Mamedli A.M., doc. of philol. sciences, prof. Godjayev M.G., doc. of philos. sciences, prof. Mammadov J.R., doc. of psychol. sciences, prof. Novruzlu I.M., cand. of philol. sciences Jarchieva I.M., cand. of ped. sciences, senior lecturer Alxasov Y.K., cand. of philol. sciences, senior lecturer Mamedov N.Sh., cand. of ped. sciences, senior lecturer Samedov O.A.

Responsible for the issue: Prof. Djapharov T.H.

The actual problems of study of humanities. Interuniversity collection of scientific articles. IV issue, Baku: Mutardjim, 2007. – 312 p.

Interuniversity collection of scientific articles is published since 1997. There are included the articles about actual problems of linguistics, history of literature, psychology, pedagogic, philosophy and social sciences in the collection.

H 5000000000 2007 / 4
026

© Mütərcim, 2007

BSU Elmi şurasının qərarı ilə nəşr olunur.

I.E. QULİYEV

Bakı Slavyan Universiteti

reyçi: professor Q.S. Kazimov

BSU-nun türkologiya kafedrasının 20.04.2007-ci il tarixli

iclasının (pr. №16) çıxarışı

QAZI BÜRHAÑƏDDİNİN DİLİNDE BİRLƏŞDİRME ƏLAQƏLİ TABESİZ MÜRƏKKƏB CÜMLƏLƏR

Qazi Bürhanəddinin dilində tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir qrupu sadalama üsulu ilə qurulmuşdur. Tərkib hissələrdə müxtəlif iş və hadisələr qeyd olunmuş, həmin iş və hadisələrin ya eyni zamanda, yaxud da müeyyən ardıcılıqla icra edildiyi (və ya edilmədiyi) ifadə olunmuşdur. Ona görə də birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin *eyni zamanlı* və *ardıcılzamanlı* birləşdirmə kimi iki növü Qazi Bürhanəddinin dilində də özünü göstərir.

1) *Eynizamanlı birləşdirmə*. Birləşdirmə əlaqəsinin bu növüne Qazi Bürhanəddinin dilində daha çox rast gəlmək olur. Tərkib hissələrdə sadalanan hadisələr eyni zaman ölçüsü ilə hüdüdlanmış olur, vahid zaman ərzində baş verir; məs.: *Ləliblər cana şukr arturur / Şükri şəkkər, şəkkərti şukr arturur* (5, s. 119). *Belündən gördüğüm siğmaz xəyalə / Ləbündən çəkdögüm gəlməz gümanə* (5, s. 93). *Bülbül yenə giryandurü gülşən yenə xürrəm / Qönçə yenə xəndandurü nərgis yenə pürqəm* (5, s. 247). *Irincə bənüm canum şol yarı-dilarama / Görmədi tənüm xoşlig, irmədi dil arama* (5, s. 259). *Qıldı könülüüm hüsün ilə xəlvəti-nazük / İrişdi bizə vəslün ilə dövləti-nazük* (5, s. 262). *Kirpüğünün qəmzəsi yürəgimə fəssad / Ayağunun torpağı bu gözümə kəhhal* (5, s. 55). *Şəha, gözünün dərdi bu dəm cana dəvadur / Ləlibünün qəm dəxi cana səfadur* (5, s. 62). *Nərgis cəməndə gözlərinin qaravaşıdır / Xadimdurur bu gözümə mərcan biaynithi* (5, s. 71) və s.

Müasir ədəbi dilimizdə olduğu kimi, bir sıra cümlələrdə tərkib hissələrə aid ortaqlı zaman zərflikləri vardır və həmin zərfliklər tərkib hissələrdə qeyd olunan hadisələrin eyni bir zaman üzrə birləşmiş olduğunu daha aydın göstərir. Məsələn: *Odlar gəmişdi canımıza xali bu gecə, Dərdi qomadı könülümi xali bu gecə* (5, s. 349). *Hüsni bazarında canum mən yürüd olmış bu gün; Eşqi tək dərdüm anunla vər məzid olmış bu gün* (5, s. 359). *Qopdi yenə könülümdə zəmzəmeyl-esq; Söylənir oldı icümdə dəmdəmeyi-esq* (5, s. 60) və s.

Zaman üzrə birləşən cümlələrin bir qismi tərkib hissələrin parallelizmi əsasında qurulmuşdur. Məsələn: *Ağzun kibi cəhana şaha raz gəlmədi; Zülfün kibi həva ilə sərbəz gəlmədi* (5, s. 213). *Gül dəxi şol ağzun kibi pürxəndə degildür / Bülbül xu tapın kibi sərəyəndə degildür* (5, s. 231). *Bən anun eşqi ilə üftadə məst / Sən anun vəsfı ilə pəs ma təqul* (5, s. 424). *Gülşən yenə bu suffə içində səfa düzər / Nərgis bu xəstəligini cana səfa düzər* (5, s. 245). *Bən bülbüliyəm gül özini qöncədə gizlər / Eşqim dənizini beli bir incədə gizlər* (5, s. 254). *Dil ləlinə can belinə bənzər sanəmün pəs / Biz bəymüz isbah ilə qılalum, əfəndi* (5, s. 146) və s.

Bu cür cümlələrin bir qismində təkrar olunan üzv cümlənin birinci komponentində ya bütöv şəkildə buraxılmış, yaxud da bir hissəsi ixtisar edilmişdir. Məsələn: *Irərsə əl ətəginə möhkəm tutisaram / Bən ana niyaz, ol bana bin naz edisərdür* (5, s. 284). *Canum, sevərəm səni, səni, illa səni bən / Ol buni sevərə*

bu ani, illa səni bən (5, s. 363). *Yüzünlə belün apardı can ilə könülü külli / Kimi zahir, kimi batın, kimi pünhan, kimi peyda* (5, s. 366) və s.

Bir sıra cümlələrdə xəbərin və ya xəbərlik şəkilçisinin ixtisarı da tərkib hissələri əlaqələndirən vasitə kimi çıxış edir. Məsələn: *Qanda aparam könlümi bən gözi əlindən / Hər kirpigü bir oxdurur, hər bir qaşı bir yay* (5, s. 382). *Can zəifü könül oğrivü gözüm səhl nəzər / Bəllüdür ki, nedəvüz bu qamu məyub ilə biz* (5, s. 337). *Gözündə sənün zülfün sevdayi-siyah / Könuldə be cüz hüsnün zi ulu günah* (5, s. 290). *Qəmzən canuma oxdürü qaşun kəman, bəgüm / Bilün xəyal könülümə, ażzun güman, bəgüm* (5, s. 113). *Yüzi gül, gözidür nərgis, təni bərgi-səməndən tər / Vəli kirpükleri cadu, yürəgi səngi-xaradır* (5, s. 32) və s.

Qeyri-müəyyən əvəzliklərin də tərkib hissələri əlaqələndirməkdə rolu var. Məsələn: *Görəli sərv ilə sünbül pərişandurü ditrərlər / Biri zülfə-səmənsayın, birisi qəddi-balasın* (5, s. 63). *Quşun kimisi mühəddisidürür bu mədrəsədə / Kimisi vaiz olup, sərv üzrə minbər edər* (5, s. 76). *Kimi kafir, kimi sahir, kim öğrenci / Nola həmlə qılursam, qaziyana* (5, s. 94). *Guşəsində gözümün hüsnəni xəyal / Kimi ayəndə, kimi rəvəndədür* (5, s. 161). *Yaşum suvü bənzüm gümüş idi, sənəma, uş / Eşqində biri ləldürü biri zər oldu* (5, s. 138) və s.

Geniş yayılmış üsullardan biri budur ki, tabesiz mürəkkəb cümlənin hər iki komponentində iyiyəlik hallı şəxs əvəzliyi buraxılmışdır. Məsələn: *Gözlərüm giryaniü birtyandur könül / Ləblərün şəkkər, özün pür xəndəsin* (5, s. 91). *Qaşun yayını qurmuşü gözün oxlarını çəkmiş / Ləbündən sorayum suçi bana bir dəm aman olsun* (5, s. 116). *Cövhəridür ləbün yüzüm zəhəbi / Yaşlərüm sücidür, gözüm inəbi* (5, s. 153). *Ləbün möcüzəsi dirildür ölüyi / Sağaldur gözün sayruyi zi kəramət* (5, s. 167). *Gisusi könlümi yenə uş yaya başladı / Əqlümi cadu gözi yenə yaya başladı* (5, s. 126). *Gözlərün yaraladı könli, ləbün qıldı timar / Görmədim ləli-ləbün tək dərdə dərman, afərin* (5, s. 88). *Həvası varlığumun torpağın göğə savurur / Ağızunun suyi yürəkdə yüz bin atəş edər* (5, s. 104) və s. Bu barədə R.Xəlilov yazar: «Bədii dil mürəkkəb cümlələrdə müəyyən sözlərin buraxılmasına da imkan verir. Belə ki, bir qisim tabesiz mürəkkəb cümlələrdə təkrara və sözçülüyə yol verməmək məqsədi ilə ortaqlı, yaxud eyniyyət təşkil edən sözlər buraxılır. Bunun nəticəsində mürəkkəb cümlə daha qıraq şəkil alır, fikrin ifadəsi daha yiğcamlaşır, daha bütöv qavranılır» (1, s. 340).

Komponentləri əlaqələndirən vasitələrdən biri də mənsubiyyət şəkiçiləridir. Birinci komponentdə birləşmə şəklində olan üzvün sonrakı komponentdə (və ya komponentlərdə) təkrar olunan hissəsi buraxılır, mənsubiyyət şəkilçili ikinci komponent saxlanmış olur. Məsələn: *Yarun cəmali dünyada bədr aya bənzəməz / Sərzoş gözü cəfasi bizi aya bənzəməz* (5, s. 386). *Qaşı hacib, gözü şahnə hüsninün / Yüzi sultan, gisularıdur vəzir* (5, s. 189) və s.

Birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr açıq sıralı cümlələrdir, sadalama yolu ilə qurulur, ona görə də iki tərkib hissədən ibarət olduğu kimi, üç-dörd və daha çox tərkib hissədən də ibarət ola bilir (2, s. 290). Məsələn: *Qəmzən canuma oxdürü qaşun kəman, bəgüm / Bilün xəyal könülümə, ażzun güman, bəgüm* (5, s. 113). *Könül yarı qılur, həvəs girməz əlümə dəstrəs / Zülfə gecə, gözü əsəs, ləbi şəkkər, könül məgəs* (5, s. 194). *Gözi xətavü, qaşı xütən, gisusi həbəş / Hindu bigi yanağı neçün pəs firəng ola?* (5, s. 179) və s. Bu barədə R.Xəlilov yazar ki, «...belə cümlələr vasitəsilə daha çox hadisə, fikir bir-biri ilə bağla-

nir... Buradakı hadisələr eyni zamanda, yaxud bir-birinin ardınca baş verdiyindən belə cümlələr axıcı və dinamik olur, bir-biri ilə zəncirvari bağlanır» (1, s. 338).

Şairin dilində işlənmiş bu cür cümlələrin əksəriyyəti intonasiya ilə qurulsa da, tərkib hissələrin əlaqələnməsində birləşdirmə bağlayıcılarının da rolunu göstərmək mümkündür. E.Həsənova yazır ki, «polipredikativ cümlələrin struktur elementi olan bağlayıcılar da cümləni təkcə sintaktik cəhətdən bağlayan vahidlər kimi cümləyə daxil olmur, bu sözlər komponentlər arasındakı məna əlaqəsini daha aydın göstərir» (10, s. 11).

Bu bağlayıcılar əsasən aşağıdakılardan ibarətdir.

Nə..., nə də bağlayıcısı. M.Musayev *nə... nə də* bağlayıcılı tabesiz mürəkkəb cümlələrin Azərbaycan, qazaq, türkmen dillərində işləndiyini yazar və göstərir ki, bu tip tabesiz mürəkkəb cümlələri təşkil edən sadə cümlələrin xəbərləri fəlin təsdiqində işlənir və komponentlər arasında eynizamanlılıq münasibəti olur (6, s. 98). Bu xüsusiyyət Qazi Bürhanəddinin dili üçün də xarakterikdir. Məsələn: *Bənüm bu yolda bir canü diliüm var / Nə zər vardur əlümədvü nə simüm* (5, s. 110). *Nə mimi aç, nə simi gösdər andan / Nə sini gösdərürsin, bu nə mimi* (5, s. 123). *Gözünü görəli ayılmağ oldı bana mühal / Nə dəsti-yariyi səbrü nə xud məcali məcal* (5, s. 503). *Nə səbr qodi bəndəvü, nə can qodi təndə /Mahmuddan avazə çü Ayaza irişdi* (5, s. 188). *Sənünlə söhbət edə sübhədəkin / Nə ara, nə xu usana bu gecə* (5, s. 278) və s.

Həm..., həm də bağlayıcısı müasir dildə qoşa işlənsə də, Qazi Bürhanəddinin dilində tek işlənməklə birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrini əlaqələndirmişdir. Məsələn: *Eşqini tutu gəldügümün əvvəli yoxdur / Həm yenə anun axırınun olmaya bədi* (5, s. 438). *Müşk bazarını saçun, sənəma, qıldı kəsad / Şəkərün nirxını həm sözün ilə dəlü könül* (5, s. 51) və s.

Ə.Şükürlü də yazar ki, **həm** bağlayıcısı öz vəzifəsinə görə **və** bağlayıcısına yaxındır. (11, s. 76). Bu xüsusiyyət Qazi Bürhanəddinin dilində də özünü göstərməkdədir. Məsələn: *Eşq dedikləri bizüz həm yenə bizdən varur / Biz gətürmişüz anı k adını baba urmuşuz* (5, s. 183). *Vah səndən dilərəm, ey mirdad / Dad həm sənün əlündən dadxah* (5, s. 150) və s.

Dəxi bağlayıcısı qədim tarixə malik olub, hələ eramızın birinci minilliyyində tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkib hissələrini əlaqələndirmiş qrammatik vasitələrdəndir. (2, s. 114). Qazi Bürhanəddinin dilində əksərən müasir dilimizdəki *daha* ədatının sinonimi kimi çıxış edən **dəxi** bağlayıcısı bəzən birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlənin komponentlərini əlaqələndirməyə xidmət etmişdir. Məsələn: *Sənə baxalı baxmadı hiç özgəyə gözüm / Səni sevənün sən dəxi hər suçına baxma* (5, s. 70). *Eşqi sərrini bən bilirəm könülüm ilə / Sən dəxi səba bil bilesinə, nola dersin?* (5, s. 343) *Yar etdi yar eşqümüzə hicri odını / Gözüm dəxi bulutları özinə yar edər* (5, s. 458) və s.

2) Ardicizamanlı birləşdirmə. A.Axundov yazar ki, «bu əlaqə tərkib hissələrində ifadə olunan hərəkətlərin bir-birinin ardınca, sistematik surətdə icra olunduğunu bildirir. Ardicilliq əlaqəsi öz xüsusiyyətlərinə görə zaman əlaqəsinə oxşayır. Lakin zaman əlaqəsində tərkib hissələrini ifadə etdikləri hal və hərəkətlər eyni zamanda baş verdiyi halda, bu əlaqədə onlar ardıcıl surətdə, biri digərini izleyərək icra olunur» (9, s. 180).

Qazi Bürhanəddinin dilində birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlənin bu növü də kifayət qədər işlənmişdir. Məsələn: *Oldı yüzün hər səhər*

canumuza iftitah / Oldı saçun hər gecə ömrümüzə ixtitam (5, s. 104). Sevdayisiyahi saçının boynuma düşdi / Saidlərünün dərdi bilümə kəmər oldı (5, s. 138). İns sənün ilə üns edər can canı səndən aparur / Adəmimisin, ey sənəm, həsrətiinsü canmısın? (5, s. 181) Can alur, əql aparur, könül qapar / Hökm çün anundurur, nə çarədür (5, s. 178). Bahar irişdi, yenə yer geyindi hüllə bu gün (5, s. 293). Bu könülüm dənizi taşa gərək / Düşmən ura başını taşa gərək (5, s. 80). Təbibi-ləli-ləbündən şərab dilədi dil / Diş ilə dutdı totağın zəhi lətif cəvab (5, s. 234). Dilü əqlü can ilə tən qamusunu oynamışız / Gəl axı yaz assimizi bu xəsarətün içində (5, s. 335). Vəslin bizə bağlamış çənbər kibi qapusin / Al Cəfəri-təyyarı şol heydəri-kərrara (5, s. 163) və s.

Bu cür cümlələrin tərkib hissələrinin xəbəri felin xəbər forması ilə yanaşı, əmr formasında da işlənmişdir. Məsələn: *Ey seyyidi-xuban, ləbün gösər, hüseyni olalum (5, s. 251). Necə bir sən olub dünyada bən bən olalumi / Şimdi gəl ortaya uş bən sənə sən bən olalum (5, s. 407). Xoş görəlüm sənün ilə fəsli-xəzani / Sun bərü cam ilə tolu abi-rəzani (5, s. 59)* və s.

Şairin dilində ardıcılzamanlı birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin tərkib hissələrini əlaqələndirməkdə müasir dildə və şəklində işlənən ü // vü birləşdirmə bağlayıcısının da rolu böyükdür.

Belə bir fikir var ki, və bağlayıcısı bəzi türk dillərinə IX-X əsrlərdə yol tapmışdır (4, s. 341).

M.Musayev və bağlayıcılı tabesiz mürəkkəb cümlələrin Azərbaycan, türk və turkmən dillərində geniş yayıldığını göstərir (6, s. 98).

Ə.Sükürlünün araşdırılmalarına görə, və bağlayıcısı nəzmlə yazılmış klassik ədəbi dil materiallarında eyni zamanda ü, vü şəklində işlədilmişdir. Ehtimal ki, həmin bağlayıcı variantları fars dilinin izafət tərkibinin təsiri altında meydana çıxmışdır (11, s. 75).

H.Mirzəzadə bütün türk dillərinə, eləcə də Azərbaycan dilinə ərəb dilindən keçmiş və bağlayıcının ən çox yayılmış olduğunu və ondan hər zaman istifadə edildiyini yazar (7, s. 130). Onun qənaətinə görə, şeir dili üslubu nöqtəyinə-nəzərindən ifadəyə ağırlıq getirdiyindən bu bağlayıcı daha çox nəşr dilində işlənmişdir (7, s. 225). Qazi Bürhanəddinin şeir dilində bu hadisə – və bağlayıcısının ü//vü fonetik variantında bol-bol işlənməsi norma halını almışdır. Məsələn: *Gözi can alürü can busə dilər / Hüsni bu dəvimiüzə nəzzarədür (5, s. 178). Zülfü izi ilə yüzinə yol buluram bən / Nagah həva əsdivü getdi bu iz əldən (5, s. 404). Bənəm sevdayivü sən həm degülsin xali sevdadan / Vəfəvü eşq ilə gəl (5, s. 185). Apardı gözü canivü oldı ləbi zamin (5, s. 197). Hüsni əri sənsinü eşq əri bən / Cins çü cinsə irə peyvənd olur (5, s. 88). Pürqəm könülüm oldivü pürnəm gözüm nədən / Oyaxdı ayuni görəli yılduzum nədən? (5, s. 211). Sən Yusifi-dövransinü Yəqubi-zəman bən / Pirahənünün teybini Yəquba irişdir (5, s. 329). Gidərdi ögimi ləlivü canum aldı gözü / Bu cövri canuma çox etmə huşyar alu gör (5, s. 406). Gözüm sudanü könlüm oddan dəm urur dayım / Bu naridururu ol dəryayıdır, olamı? (5, s. 605) Zülfü izi ilə yüzinə yol buluram bən / Nagah həva əsdivü getdi bu iz əldən (5, s. 404)* və s.

Beləliklə, tədqiqat nəticəsində məlum olur ki, Qazi Bürhanəddinin dilində birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələrin hər iki növü, müasir dildə olduğu kimi, geniş işlənmə dairesinə malikdir, az-çox nəzərəçarpan fərq isə bağlayıcı vasitələrdə özünü göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyiyati (oçerkler). Bakı: Elm, 1970.
2. Kazimov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis //Aspoliqraf LTD MMC, Bakı, 2004,
3. Kazimov Q.Ş. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı: Tehsil, 2003.
4. Гаджиева Н.З. Основные пути развития синтаксической структуры тюрских языков / М., 1973/
5. Bürhaneddin Qazi. Divan [Tərt eden: Ə.Səfərli] / Bakı: Azərnəşr, 1988.
6. Oğuz qrupu türk dillerinin müqayisəli qrammatikası, III hissə, Sintaksis/ Bakı: BSU nəşriyyatı, 2002/
7. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi [Ali məktəbler üçün dərs vəsaiti]. Bakı: Maarif, 1968.
8. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası [Ali məktəbler üçün dərslik]. Bakı: Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 1990.
9. Müasir Azərbaycan dili. (sintaksis). Bakı: Azərtədrisnəşr, 1962.
10. Həsənova E. Mürekkeb cümlələrin polipredikativliyi. Bakı: ADU, 1986.
11. Şükürlü Ə. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası (Zərf və köməkçi nitq hissələri). Bakı: APİ-nin nəşri, 1981.

И.Э. ГУЛИЕВ

СЛОЖНОСОЧИНЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ, ОБЪЕДИНЕННЫЕ СПОСОБОМ ПРИМЫКАНИЯ В ЯЗЫКЕ ГАЗИ БУРХАНЕДДИНА

РЕЗЮМЕ

В творчестве поэта встречаются оба типа сложносочиненных предложений, объединенных способом примыкания. При соединении компонентов таких сложносочиненных предложений в отличие от других союзов, основную роль играют дериванты союза «и», а также интонация.

I.E. GULIYEV

CONNECTION JOINED COMPOUND SENTENCES IN QAZI BURHANADDIN'S LANGUAGE

SUMMARY

Both types of connection joined compound sentences are used in Burhanaddin's language as well as in modern language. Derivants of the conjunction "and" as well as intonation play the important part in connection joined compound sentences.

DİLÇİLİK - ЛИНГВИСТИКА

K.Ş. Ağaverdiyeva. Azərbaycan və ingilis dillərində sonorların müqayisəli distributiv təhlilinə dair.....	3
Z.A. Ələsgərov. Mətbuatda işlənən yeni sözlərdə norma.....	8
E.M. Əliyeva. Müasir ingilis dilində “but” sözünün funksional-semantik xüsusiyyətləri..	13
E.M. Əzizova. İngilis dilində “god” sözü ilə işlənən frazeoloji birləşmələr.....	18
İ.Ə. Həsənova. Leksika dilin əsasıdır.....	23
Y. Kərimli. Evfemistik vahidlərin sosial faktorlarla bağlılığı.....	27
İ.E. Quliyev. Qazi Bürhanəddinin dilində birləşdirmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlələr....	34
G.F. Zeynalova. İngilis və Azərbaycan dillərində aksentual semantika məsələlərinə dair...	39
B.B. Aqabalaeva. К вопросу об истории терминологии.....	46
C.T. Alekberzadə. Вводные слова и модальность художественного текста.....	53
H.A. Gaafarova. Тюркизмы в поэзии М.Ю.Лермонтова (поэма «Измаил-бей»).....	58
Ш.Я. Джавадова. Немецкое словесное ударение в сопоставлении с русским.....	65
Г.А. Магеррамова. О терминологическом понятии «язык памятника».....	69
Н.Б. Сеид-заде. Морфологическое учение.....	74
Н.В. Xidirov. К вопросу о характеристики каузативных глаголов.....	78

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ - ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

Ə.B. Əsgərli. Xəlil Rza Ulutürkün milli mənlik şüruruna bir nəzər.....	87
S.B. Kazimova. Haqsızlığın qurbanı və ya Cəfər Rəmzi kimdir.....	93
A.N. Quliyeva. Q. Markesin jurnalistikasında dövrün gərçəklüyü.....	98
V. Musalı (Səmədova). Osmanlı şüəra təzkirelərində şair, həkim, təbib və əttarlar.....	105
Ş.İ. Seyidova. İsmail Şıxlının «Dəli Kür» romanındaki təbiət təsvirlərinin rus dilinə tərcümədə əksi problemi.....	117
С.А. Гафарова. Гендерный аспект в литературе: к вопросу о «женской» литературе (творчество Джейн Остин).....	122
Т.Б. Казиева. Движение времени, запечатленное в переписке.....	127
И.Т. Фарзалиева. Лирика азербайджанского поэта Низами Гянджеви в английском востоковедении.....	134

PSİKOLOGİYA. PEDAGOGİKA. METODİKA - ПСИХОЛОГИЯ. ПЕДАГОГИКА. МЕТОДИКА

P.B. Əliyev. Özünütərbiyə problemi.....	141
C.Ə. Əliyeva. İkinci xarici dilin (ingilis dilin) tədrisində kommunikativ səriştənin formallaşdırılması.....	148

Mündəricat

M.N. Əskərov, Y.Q. Nuriyev. Məktəblilərin vətənpərvərlik təbiyəsinin yolları və formaları.....	152
M.A. Həsənova. Cəfər Cabbarlı yaradıcılığında qadın obrazlarının psixoloji təhlili	157
A.İ. Məmmədova. Gənc mütəxəsislərin hazırlanmasında ali məktəb müəlliminin rolü	164
Ə.X. Ramazanov. Orduda fiziki hazırlığın nəzəri əsaslarının mahiyyəti, predmeti və əsas anlayışları.....	169
Y.B. Səmədov. Fiziki təbiyə prosesində məşğələ proqramlarının korreksiyası.....	173
İ.M. Alijeva. Лингвистические основы обучения иностранным языкам внеязыковой среды.....	179
Э.Г. Багирли. Перевод текстов на родной язык как один из приемов обучения....	193
Э.А. Гусейнов. Исследование психологических факторов, влияющих на учебную деятельность студентов.....	199
С.М. Курбанова. Мультимедийные технологии в организации учебного процесса	204
К.А. Рагимова. Психологический анализ сознания и бессознательных психических явлений на материале драмы С.Вургана «Человек».....	209
Э.С. Тагиева. Совершенствование русской речи студентов и виды упражнений....	214

FƏLSƏFƏ. İCTİMAİ ELMLƏR – ФИЛОСОФИЯ. ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

Q.Y. Abbasova. Fəlsəfə elminin xüsusiyyətləri və təhsil.....	221
V.T. Cəfərov (Tofiqli). Yerli özünüidarəetmə orqanlarının ictimaiyyətlə əlaqələri: problemlər və onların həlli yolları.....	228
A.S. Əliyeva. Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətində KİV-in rolü.....	233
M.İ. Əmrəhov. Azərbaycanda ali məktəb quruculuğu və ali pedaqoji təhsilin təşkili və inkişafı tarixindən (1917-1941-ci illər).....	239
N.Ə. İsayeva. Tarixdə erməni terroru.....	248
B.O. Qasımovə. Milli faktor anlayışına dair.....	254
Ş.R. Məmmədova. Siyasi tariximizin antropoloji perspektivləri (XX əsrin əvvəllərində fəhlə məsələsi).....	259
O.F. Rüstəmli. Avropa Birliyinin institusional islahatı: Avropa Konstitusiyası və Avropa Birliyinin gələcəyi.....	265
Yadigar Türkel. İnsan toplumlarının bioloji, ictimai, tarixi mahiyyəti barədə biliklər: məhdudluq və nisbilik.....	270
Ч. Багиров. Перспективные туристские направления XXI века.....	279
С.А. Исмайлова. Альтернативные формы семьи.....	284
Н.А. Насырова. Биологическое в человеке и проблема наследственного характера агрессивности.....	293
Э.Б. Талышинский. Информационная безопасность и её роль в системе общенациональной безопасности.....	301

**HUMANİTAR ELMLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİNİN
AKTUAL PROBLEMLƏRİ**
Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi

IV buraxılış – 2007

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**
Межвузовский сборник научных статей

IV выпуск – 2007

**THE ACTUAL PROBLEMS
OF STUDY OF HUMANITIES**
Interuniversity collection of scientific articles

IV issue – 2007

Nəşriyyat redaktoru: *Əliş Ağamirzəyev*
Texniki redaktor: *Mətanət Qaraxanova*
Kompüter tərtibatı: *Nigar Rəhimova*
Korrektor: *Aynur Abdullayeva*

Çapa imzalanıb: 20.07.07. Format: 84x108 1/16.
Həcmi: 19.5 ç.v. Tiraj: 300. Sifariş № 86.
Qiyməti müqavilə ilə.

“Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı şəh., Rəsul Rza küç., 125
tel./faks: (99412) 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru

Hörmətli müəlliflər!

«Mütərcim» NPM Bakı Slavyan Universiteti ilə birlikdə hazırladığı «Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri» adlı ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmüsündə çap olunmaq üçün elmi məqalələrin qəbulunu davam etdirir. Məcmuəyə dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, psixologiya, fəlsəfə, tədrisin metodikası və ictimai elmlərin aktual problemlərinə dair məqalələr daxil edilir.

Məqalələr aşağıdakı şərtlərlə qəbul edilir:

- Məqalələrin həcmi 7 səhifədən az olmamalıdır.
- Məqalələr makinada səliqəli yazılmış formada (2 interval) və ya kompüterdə yiğilmiş formada disketdə (1,5 interval, şrift 14, səhifənin ölçüləri: sağ və soldan 2 sm, yuxarı və aşağıdan 3 sm.; Azərbaycan dilində mətnlər Times-Latin, rus dilində mətnlər Times New Roman şrifti ilə) təqdim edilməlidir. Zəruri hallarda səliqə ilə və aydın yazılmış əl yazısı da qəbul edilir.
- Məqalələrdə istinad və mənbələrin göstərilməsi vacibdir. İstinad və mənbələr bu qaydada göstərilir:
  1. Ədəbiyyat siyahısı mətnin sonunda əlifba sırası ilə verilir.
  2. İstinad olunan ədəbiyyat nəşr olunduğu dildə verilir.
  3. Ədəbiyyatlar AAK-nin tələbləri əsasında göstərilir.
kitablar üçün – Müəllif. Nəşrin adı. Nəşr olunduğu yer: nəşr olunduğu nəşriyyat, nəşr olunduğu il.

Məs.: Rəhimov A.N. Ana dilinin tədrisi metodikası // Bakı: Mütərcim, 1997.
qəzet, jurnal, məcmuə və ya kitab məqalələri üçün - Müəllif. Məqalənin adı //

Çap olunduğu nəşr, Nəşrin №-si, çap olunma tarixi, çap olunduğu səhifələr.

- Məs.: Nağısoylu M.N. Abbasqulu ağa Bakıxanovun “Riyazül-Qüds” əsəri orijinaldır, yoxsa tərcümə // «Mütərcim» jurnalı, №1-2, 18 mart 2003-cü il. s.34-35
- 4. İstinad olunmuş ədəbiyyatın nömrəsi və səhifəsi mətnin içində göstərilir (Məs.: 5, s.112).
  - 5. Məqalənin sonunda məqalənin yazılıdığı dildən başqa iki dildə (Azərbaycan dilində yazılmış məqalələrə ingilis və rus dillərində; məqalə rus dilində yazılıbsa, Azərbaycan və ingilis dillərində, məqalə digər xarici dillərdə yazılıbsa, Azərbaycan və rus dillərində) xülasə verilməlidir.
  - Məqalələrə bu sahə üzrə elmi dərəcəsi olan mütəxəssisin rəy verməsi və müvafiq elmi müəssisənin elmi şurasının protokolundan çıxarış təqdim olunması zəruridir.

Ünvan: Bakı şəh., Rəsul Rza küç., 125
tel./ faks: 596 21 44 ; 497 06 25
e-mail: mutarjimi@mail.ru